

LAURBERG & GAD FOT. 1917.

FOTOTYPI PACHT & CRONES EFTF.

Ants Luikson

MINDEORD

over afdøde Medlemmer.

I.

Dines Andersen.

26. December 1861—28. Marts 1940.

Tale i Videnskabernes Selskabs Møde den 20. September 1940.

Af **Poul Tuxen.**

Med mindre end et Aars Mellemlum har vort Selskab mistet to Orientalister, der hver paa sin Vis har indskrevet deres Navne i Sprogvidenskabens Historie. Paa højst forskellig Vis, for det var Personligheder, der baade ved Begavelsens Art og ved de Opgaver, de stillede sig, var af højst forskellig Støbning. Kurt Wulffs Udsyn førte ham ud paa større og større Sprogomraader som Arbejdsmark; Dines Andersen var den trofaste og støtte Arbejder indenfor et Omraade, han selv havde afstukket med snævre Grænser. Fælles for dem var den sproglige Finsans og den ubestikkelige Redelighed i Forskningen; desværre ogsaa den Skæbne, der lod dem gaa bort inden Afslutningen af deres Livs Hovedværk.

Dines Andersen kom til Verden den 26. December 1861 i Ullerslev paa Fyn. Hans Fader var Møllebygger Dines Andersen, der døde nogle Uger før Sønnens Fødsel; Moderen hed Christiane Poulsen; hun giftede sig igen; men allerede inden hendes andet Ægteskab var Drengen sat i Pleje hos Smed J. Jensen i Thaarup (Mesinge Sogn); og det blev Smeden og hans Nièce Ane Marie Larsen, som efter Hustruens Død styrede Huset for ham, der blev Forældre for Dines Andersen. Hos dem tilbragte han fra sit

tredje til sit femtende Aar en lykkelig Barndom, som han gerne dvælede ved, med Fremhævelse af Plejeforældrenes Kærlighed og Omsorg.

Ikke mindst støttede de ham i hans umættelige Læsetrang, og det var deres Sorg, at der ikke kunde blive Raad til at studere; han maatte fra sit syvende til sit fjortende Aar nøjes med den almindelige Almueskoleundervisning. Men saa gik det ham, som det er gaaet andre fynske Landbørn, hvem Skæbnen har bestemt en Plads i Videnskabens Historie: man blev opmærksom paa den begavede, lærenemme Dreng med den ustyrlige Kundskabstrang. Det var den nye Præst i Mesinge, V. Fich, der tog sig af ham og ved personlig Vejledning førte ham saa vidt, at han 1877, Aaret efter Konfirmationen, kunde optages i Odense Latinskoles tredje Klasse. Hele Skoletiden igennem hjalp Præsten ham med Tilegnelsen af det nye Stof, og en lærvillig Elev havde han; Dines Andersen holdt af at fremhæve, at han som Skoleelev kunde Madvigs latinske Grammatik udenad. Selv hjalp han med til at skabe det økonomiske Grundlag for Skolegangen ved at undervise yngre Elever.

Saa blev Dines Andersen Student 1881; og Spørgsmaalet, hvad han skulde studere, faldt ham ikke svært; det var Sprogstudier, der udelukkende lagde Beslag paa hans Interesse lige fra hans første Studenteraar. Han hørte Vilh. Thomsens Forelæsning over Lydfysiologi; han fulgte Fausbølls Sanskritøvelser og desuden Forelæsninger over klassisk Filologi. Daarlige økonomiske Forhold tvang ham til at ofre megen Tid paa Privatundervisning; noget hjalp det, at han 1883 blev ekstraordinær Medhjælper ved Universitetsbiblioteket; men denne Virksomhed forhindrede ham paa den anden Side i at følge de nødvendige Forelæsninger, saa at den cand. mag.-Eksamen, han 1887 bestod i Latin,

Græsk og Dansk, ikke blev saa fin, som han havde ønsket det. Afslutningen af Eksamenstudiet gav endelig Dines Andersen Mulighed for helt at hellige sig de sprogvidenskabelige Undersøgelser, hans Hu stod til. Han kastede sig atter over Sanskrit, læste Pāli, det Sprog Fausbøll havde været med til at grundlægge Studiet af i Europa; ikke blot Thomsen og Fausbøll paavirkede ham stærkt, men ogsaa Karl Verner, der indførte ham i Litauisk og Slavisk, og hans Ven Chr. Blinkenberg, sammen med hvem han 1886 udgav en lille Bog »Dansk Lydskrift« med Forord af Vilh. Thomsen; den benyttes stadig. Forøvrigt blev det mere og mere den indiske Filologi, han helligede sit Arbejde.

Det var Interessen for sammenlignende Sprogvidenskab, der havde bragt Dines Andersen i Berøring med Sanskrit, d. v. s. Sanskrit som Stof for sproghistorisk Forskning. Det er indlysende, at en Natur som hans maatte staa Sanskrit-litteraturens raffinerede Poesi og subtile Tænkning fjernt. Hvad der gjaldt ham, gjaldt til en vis Grad hele det Slægtled af Indologer, til hvis yngste Række han hørte. Det var, efter hvad Jacobi har fortalt mig, paa Kongressen i Wien 1886, at den indfødte Sanskritforsknings Førstemand, den gamle Sir Ram Gopal Bhandarkar, vendte sig mod sine europæiske Kolleger og Venner med de Ord: »I Europæere kan være meget gode til Udforskning af Vedaen og Mahābhārata; men det, vi regner for vor egentlige klassiske Literatur, kender I næsten ikke, og en virkelig videnskabelig Sanskrittekst er I ude af Stand til at læse«. I det Store og Hele havde Bhandarkar jo Ret. At det nu er anderledes, skyldes først og fremmest Mænd som Bühler, Kielhorn og Jacobi. Dines Andersen kom aldrig ud over en vis Skyhed overfor de klassiske Sanskrittekster. Jeg husker saaledes, at han, da jeg fik en Oversættelse af et filosofisk Kompen-

dium optaget i vort Selskabs Skrifter 1914, sagde til mig: »Nu er det jo Meningen, at Ingen mere skal læse Originalteksten«. Min Tanke var dog nærmest blot at hjælpe til Forstaaelse af Originalen.

I den sproghistoriske Undersøgelse af Sanskrit var det særlig historisk Syntax, der fængslede Dines Andersen. Han fik Universitetets Guldmedalje 1889 for en Undersøgelse af Participiernes Brug i de to Æventyr- og Fabelsamlinger Pañcatantra og Hitopadeça. Afhandlingen foreligger ikke trykt, og virkelig betydningsfulde Resultater kunde umuligt udvindes af et saa begrænset Materiale. Det samme gælder hans Disputats fra 1892 »Om Brugen og Betydningen af Verbets Genera i Sanskrit«. Den har Undertitlen »oplyst især ved Undersøgelser om Sprogbrugen i Chāndogya-Upanishad«. Afhandlingen indeholder som Indledning nogle Bemærkninger om Brugen af Aorist, Perfektum og Imperfektum; derefter følger en Undersøgelse af Forholdet mellem Aktiv og Medium i den nævnte Upanishad, hvis Resultat med Forfatterens egne Ord nærmest blev, »at Medium, for saa vidt det ikke i enkelte Tilfælde var umuligt at se nogen Forskel, delte sig hovedsagelig i to Betydninger: den reflexive og den neutrale«. Denne Sætnings forsigtige Form viser, at Dines Andersen var klar over, hvor vanskeligt det var paa det valgte Grundlag at naa sikre Resultater af vidererækkende Betydning. Det er en Selvfølge, at Afhandlingen indeholder mange fine syntaktiske Enkeltiagttagelser, men ogsaa at Resultatet maatte blive saa vagt; thi denne lidet omfangsrige Tekst er som de andre ældre Upanishader kun et Led i den uhyre omfangsrige ritualistiske Brāhmaṇa-Literatur og maatte naturligt behandles i Sammenhæng med hele denne Literaturgruppe, eller i hvert Fald paa langt bredere Basis, end Tilfældet var.

Det var imidlertid ikke paa Sanskritlitteraturens Omraade, Dines Andersen skulde yde sit Bedste. Kun to Gange endnu strejfede han ind paa dette Gebet. Første Gang i en lille Notits i »Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft« 1912: Noch einmal Αἶξ τὴν μάχαιραν, hvor han ved en ganske jævn og ukunstlet Fortolkning, saa vidt jeg kan se, løste Vanskeligheden ved et meget diskuteret Mahābhārata-vers. Anden Gang i sit Universitetsprogram 1915 med Titlen »Livet efter Døden. Studier over de ældste indiske Begravelses-ritualer«; her behandlede han nogle Hymner fra R̥gvedas 10. Bog, der efter hans Opfattelse »hovedsagelig har været digtede med Ligbegængelse for Øje, til at reciteres som en Slags Ritualer ved de forskellige Ceremonier, der derved udførtes«. Han kommenterer dem som den skolede klassiske Filolog, han var, men uden at føje noget væsentlig Nyt til Forstaaelsen af de ofte behandlede, forøvrigt ret problematiske Strofer. Kun hvor han kan inddrage Iagttagelser fra Pālilitteraturen, bringer han, betegnende nok, noget af sit eget.

For det var jo som Pāliforsker, Dines Andersen vandt Ry. Ved sin Ansættelse 1891 som fast Assistent ved Universitetsbiblioteket fik han overladt det meget omfangsrige og mønsterværdigt udarbejdede Seddelmateriale, som en af Pāliforskningens ypperste Pionerer, V. Trenckner, havde efterladt sig, og dermed var Dines Andersens Skæbne afgjort. Han var ganske klar over, hvor paatrængende nødvendigt det var at skabe Pāliforskningen en virkelig videnskabelig gennearbejdet Ordbog, og han var lige saa klar over Opgavens overordentlige Vanskelighed, bl. a. fordi de europæiske — og forøvrigt ogsaa de indiske — trykte Udgaver af Pālittekster ofte havde en i høj Grad foreløbig Karakter. Straks at tage fat paa det leksikografiske Ar-

bejde lod sig imidlertid ikke gøre. Først gjaldt det om at arbejde sig grundigt ind i Pālisproget. Hvad der tiltrak ham ved Pāli, var — bortset fra Fausbølls Tilskyndelse — vel i første Række de mange nærliggende Opgaver, der frembød sig ved dette i Europa forholdsvis unge Studium, der i en vis Udstrækning var faldet i Hænderne paa Amatører. Dernæst har selve den i og for sig omfangsrige Literaturs lettere Overskuelighed tiltalt ham, den udgjorde jo en enkelt buddhistisk Skoles Overlevering og Fortolkning af Buddhas Lære. Han betegnede gerne Sanskritliteraturen som et Kaos og har vel altsaa i Pāliliteraturen fundet noget, der i hans Øjne dannede et Kosmos. Det var ogsaa paa dette Omraade saa godt som udelukkende sproghistoriske Fænomener, der tiltrak ham; han kunde undertiden gaa saa vidt at paastaa, at hele denne Literatur kun havde sproglig Interesse og indholdsmæssigt intet betød, noget han jo i Virkeligheden aldeles ikke mente; dertil blev han i Aarenes Løb for stærkt paavirket af buddhistiske Tanker; men han reagerede kraftigt mod den undertiden noget letsindige Brug, som Entusiaster gjorde af de gamle Pālikilder.

Hans Arbejde med disse Tekster skred roligt frem. En Oversættelse af nogle udvalgte buddhistiske Legender udsendte han 1891 under Titlen »Rasavāhinī«. De følgende Aar optoges bl. a. af Udarbejdelsen af en Index til Fausbølls Jātaka-udgave. Denne Index udgør 7. Bind af Udgaven og indeholder en fuldstændig Fortegnelse over Egenavne og Titler, en Liste over de indledende Strofer og en Index over parallelle Vers. Den udkom 1897 som Resultatet af fire Aars Arbejde; Erfaringerne herfra kom ham til Gode, da han senere (1904—25) sammen med E. Olesen bragte Søren Sørensens Mahābhārata-index i Trykken.

Af største Betydning for Pālistudiet ved Universiteter

Verden over blev den Lærebog i Pāli, Dines Andersen 1901 offentliggjorde første Bind af under Titlen »A Pāli Reader« I. Dette Bind indeholder en fortrinlig Samling Tekster i kritisk Behandling tilligemed de nødvendige literære og tekstkritiske Noter. Bogen er et pædagogisk Mesterværk, og i hvor høj Grad den er blevet paaskønnet i den internationale videnskabelige Verden, viser det Faktum, at den 1935 maatte udsendes i fjerde Oplag. Det nødvendige Supplement fulgte 1904—07: »A Pāli Glossary«, der ikke blot er en Ordbog til de i Readeren indeholdte Tekster, men ogsaa behandler Ordforraadet i den berømte Samling af buddhistiske Tankesprog, Dhammapada, som Fausbøll havde udgivet et halvt Aarhundrede før. Selve Behandlingen af Ordforraadet er en Præstation af høj Rang. Selvfølgelig tages der først og fremmest Hensyn til de Begyndere, Readeren var bestemt for; enhver Sætning, der kunde volde blot den mindste Vanskelighed, bliver behandlet med Henviſning til Side og Linie i Teksten; det er saaledes ikke helt grundløst, naar Dines Andersen Gang paa Gang med Stolthed erklærede, at nu kunde enhver Idiot lære Pāli. Men samtidig indeholder Værket en Rigdom af nyt leksikografisk Stof, hvor det er lykkedes at give rigtigere Bestemmelser af Ordenes Betydning, end Forgængerne var i Stand til. Der ligger et taalmodigt og utrætteligt Arbejde bag ikke faa af Artiklerne i Glossaret, hvor det skyldes Dines Andersens forbløffende Sikkerhed i Kombinationen og skarpe, kritiske Blik, at forholdsvis faa Betydningsbestemmelser har maattet tages op til fornyet Behandling. Bogen vandt med Rette fuld Anerkendelse fra alle Fagfællers Side.

Et Par Aar efter Udsendelsen af Readerens første Bind blev Dines Andersen Professor i indisk-østerlandsk Filologi

ved Universitetet, en Stilling han beklædte 1903—27. Med sin ved Skoleundervisning erhvervede store Erfaring blev han en fortræffelig Vejleder for dem, der af ham indførtes i Sanskritsprogets Begyndelsesgrunde, og naturligvis særlig for dem, der ønskede at trænge dybere til Bunds i Pāli-filologien. Men hans Universitetsundervisning tog ikke Interessen bort fra det, der efter hans hidtidige Publikationer maatte være det egentlige Maal: det store, haardt tiltrængte, kritiske Pālileksikon. Paa Kongressen i Athen 1912 lykkedes det ham at finde Tilslutning til Tanken om et internationalt Samarbejde med Hovedsæde i København, der baade takket være Trenckners Materiale og de paa Det kgl. Bibliotek beroende Samlinger af Pālihaandskrifter var det naturlige Midtpunkt for forberedende Arbejder. Verdenskrigens Udbrud umuliggjorde Gennemførelsen af det stort anlagte Program, og Dines Andersen tog saa 1916 Sagen op paa egen Haand med sin Elev og Ven Helmer Smith som Medarbejder. Sammen med Helmer Smith havde han 1913 udsendt en ny Udgave af »The Sutta-Nipāta«, et af de ældste og vigtigste Værker i den buddhistiske Kanon, baseret paa Fausbølls Udgave, men med nyt Stof af tekstkritisk Betydning. Helmer Smith var ogsaa Medudgiver af »The Pāli Dhātupāṭha and the Dhātumañjūsā«, som 1921 udsendtes i vort Selskabs Historisk-filologiske Meddelelser (IV, 6); det drejer sig om den første europæiske Udgave af disse Fortegnelser over Pāli-verbalrødder, og Udgaven betragtedes af begge Udgiverne som forberedende Arbejde til, hvad de beskedent kalder »our edition of Trenckners Pāli Dictionary«.

Men det var ikke blot en Udgave af Trenckners Materiale, det var i Virkeligheden et helt nyt Værk paa Trenckners Grundlag, der blev Resultatet af de to Pāliforskeres

Arbejde. »A Critical Pāli Dictionary« kaldte de deres Leksikon, hvis første Hefte udsendtes 1924—26, og hvoraf der inden Dines Andersens Død udkom i alt 10 Hefter, offentliggjort af vort Videnskabernes Selskab. For disse 10 Hefters Vedkommende nød de to Leksikonforfattere godt af den i Fjor (23. September) afdøde Elof Olesens — af Dines Andersen højt vurderede — Bistand. Ved at optage Ordet »Critical« i Værkets Titel vilde man give Udtryk for det Forhold, at mange af de moderne Udgavers Tekstbehandling i Virkeligheden krævede en kritisk Gennemgang til Verifikation af talrige Læsemaader. Denne Kritik holder sig med klog Begrænsning indenfor Pālilitteraturen alene, prøver ikke at sammenholde de vundne Resultater med Overleveringen i andre buddhistiske Skoler. Imidlertid er Ordet »kritisk« blevet misforstaaet som sigtende til den af The Pāli Text Society udgivne Pāli-English Dictionary fra 1925, der ganske vist i ikke ringe Grad indbyder til Kritik og forøvrigt selv betegner sig som »provisional«; denne Misforstaaelse har fremkaldt bitre Bemærkninger fra engelsk Side, Bemærkninger der af Dines Andersen og Helmer Smith imødegaas i en Note i Slutningen af 5. Hefte paa en Maade, der i Formen er blid, i Realiteten meget skarp. Et Ordbogsarbejde kan ifølge Sagens Natur aldrig paa alle Omraader naa definitive Resultater, men hvad der foreligger af Dines Andersens og Helmer Smiths Arbejde bærer umiskendeligt Præg af at være et Storværk, som naar det er bragt til Ende, kun vil have faa Sidestykker indenfor andre filologiske Discipliner. Værkets Betydning for Pāliforskningen er anerkendt fra alle Sider, og Dines Andersen blev fejret for sit grundlæggende Arbejde; efter første Heftes Udsendelse blev han saaledes Æresmedlem af Royal Asiatic Society i London

(1926). At han ikke selv kom til at opleve sit Livsværks Tilendebringelse, kan ikke undre. Opgaven var meget stor, krævede en overordentlig Indsats af Tid og Arbejde, og nogen hurtig Arbejder var Dines Andersen ikke; hans samvittighedsfulde Venden og Drejen de mange store og smaa Problemer, leksikografiske Undersøgelser frembyder, kunde undertiden give det Indtryk, at Arbejdet ikke kom af Stedet, men der er ikke Tvivl om, at hans Forsigtighed oftest var vel begrundet. Desuden lagde hans Helbred sig i de senere Aar ikke sjældent i Vejen for den fulde Udfoldelse af hans Arbejdskraft. Samtidig kunde han klage over, at andre Virksomheder lagde for stort Beslag paa hans Arbejdsevne. Han var 1896—1931 Sekretær i »Universitetsjubilæets Danske Samfund«. Og i vort Selskab, som han allerede 1908 var blevet Medlem af, varetog han en lang Aarrække — fra 1913 til 1939 — Redaktørens Hverv. I denne Forbindelse kan det nævnes, at han havde udarbejdet den 1892 udgivne Fortegnelse over Selskabets Publikationer fra 1742—1891.

Dines Andersen hørte jo til vort Selskabs trofasteste Medlemmer; han svigtede saa at sige aldrig nogen Mødeaften; han holdt sig altid beskedent i Baggrunden, og dog følte vi vist alle, at hans elskværdige, hyggelige og hjælpsomme Personlighed, naar han engang gik bort, vilde efterlade et Savn, det ikke blev let at udfylde. Dines Andersen var aldrig af dem, der søgte at gøre sig gældende paa andres Bekostning; han var parat til at anerkende andres Arbejde, ogsaa paa Omraader der laa hans Interesser fjernt. Hans Beskedenhed gav sig ofte Udslag i en rørende Beundring for yngre og ældre Fagfæller; de yngres Ydelser betragtede han undertiden med en morsom Blanding af forskrækket Afstandtagen og uforbeholden Anerkendelse,

og hvad hans egne Forgængere og Lærere angik, -var hans Følelse nærmest af religiøs Art; Mænd som Fausbøll og Trenckner var sakrosankte. Dette skyldtes paa ingen Maade, at han ikke forstod sin egen Indsats' Værd, var kun Udtryk for en smuk Pietetsfølelse. Som Lærer for Begyndere i Faget var han Elskeligheden selv, skyede ingen Ulejlighed for at lette Elevens Arbejde, for at klargøre Vanskelighederne, for at opmuntre Arbejdsmodet; over hans lille, tobaksrøgfyldte Studereværelse i Villaen paa St. Blichersvej hvilede en betagende Stemning af ihærdigt, uegennyttigt Arbejde; her havde han alt, hvad han behøvede til sin Forskning; han havde aldrig haft Lejlighed til eller følt Trang til at uddanne sig hos de tyske eller engelske Indologer, der i hans Ungdom var Fagets store Mænd, og heller ikke senere hen følte han sig fristet til at uddybe sin Forstaaelse ved Ophold i Indien, Birma eller Siam, hvor de Tekster, han fordybede sig i, var levende Virkelighed; han mente ikke, han kunde lære noget derovre, og formodentlig havde han Ret. Men det hang unægteligt sammen med hans Begrænsning; for ham var Päliliteraturen væsentlig Tekster, man kunde behandle efter den i klassisk Filologi uddannede Metode. Naar Talen var om andres Arbejder, brugte han hyppigt Vendingen: »jeg spørger først, om det sproglige er dækket, saa kan alt det andet komme bagefter«. Et udmærket Princip, naar man ved det Sproglige ikke nøjes med at forstaa de Ordbetydninger, et Leksikon er i Stand til at give; men en virkelig dybtgaaende Indtrængen i de Begreber, der dækkes af Gloserne, interesserede ham næppe synderligt. Og dog manglede han ingenlunde Sans for de Kultursamfund, hans Tekster var Udtryk for; det viser hans fortræffelige populære Fremstillinger i første Bind af »Verdenskulturen« (1907) og

i første Bind af »Folkenes Historie« (1911); og han undgik ikke i Aarenes Løb at komme under Paavirkning af de Tanker, der rummedes i Pålitteraturen. Saaledes skrev han engang til den danske Buddhist Dr. Chr. F. Melbye, at han paa en Maade var baade en Buddhist og en Kristen. Udtrykket viser baade hans oprigtige Følelse for religiøse Værdier i de gamle Tekster og hans redelige Bekendelse af Vanskeligheden ved at antage dem i den historiske, fastlagte Form. Begge Sider er karakteristiske for hans personlige Vurdering og ogsaa Udtryk for hans overordentlige Forsigtighed. Han vovede sig ikke ud længere, end han kunde bunde; han var ganske klar over Grænsen for sine Evners Rækkevidde, derfor kom han til at yde noget ypperligt indenfor de af ham selv afstukne Grænser. Hvis Goethes ofte misbrugte Ord om Mesterskabet, der viser sig i Begrænsningen, er rigtigt, saa var Dines Andersen en Mester. Men han var ogsaa et elskeligt Menneske og en trofast Arbejder. Saadan vil vi mindes ham.
